

Fenomén „prarodin“: prarodiče intenzivně pečující o vnoučata (přehledová studie)

Kateřina Prášilová

The Grandfamily Phenomenon: Grandparents Providing Intensive Care (Scoping Review)

Abstract: This article deals with the phenomenon of grandfamilies. It sets out to determine what the existing literature reports on the issue of grandparents in the position of surrogate parents, and to introduce the topic of grandparents as it has been examined in international sociological studies published in the past decade, thereby embedding the topic into the sociology of ageing and the sociology of the family. It also identifies key concepts and gaps in research. It employs the scoping review method, and the articles assessed in the scoping review were analysed according to their country of origin, research methods, and the concepts they employed. The articles' research questions, goals, and recommendations for further research were divided into six categories: general characteristics, intergenerational relations, health, culture and ethnicity, wellbeing, and support. The article concludes with a summary of the research that has been done on grandfamilies in the past ten years and with recommendations for future research in this area.

Keywords: grandfamilies, grandparent-headed families, grandparent-headed households, grandparents as parents, grandparents raising grandchildren, scoping review

Prášilová, Kateřina. 2021. Fenomén „prarodin“: prarodiče intenzivně pečující o vnoučata (přehledová studie). *Gender a výzkum / Gender and Research* 22 (1): 127–147, <http://dx.doi.org/10.13060/gav.2021.010>.

Fenoménu prarodin, tedy rodinám vedeným prarodiči, je v České republice věnována jen malá sociologická výzkumná pozornost, ačkoli tato forma příbuzenské náhradní rodinné péče má dlouhou tradici, a v současné době tvoří prarodiče až 60 % všech

pěstounů v ČR.¹ Tento podíl je dvojnásobkem situace před deseti lety a nadále vykazuje rostoucí trend (Moštková, Sobotková 2016).

Při převzetí pěstounství prarodičem dítě může nadále vyrůstat v rodině, i když se o něj rodiče nemohou z různých důvodů postarat, a není nutné dítě umístit do ústavní výchovy (Pazlarová 2016). Tyto trendy jsou v souladu se společenskou poptávkou po snížení významu institucionální péče a posílení soudržnosti rodiny jako nejlepších zdrojů formy podpory vývoje dětí v rizikových situacích. Nejedná se vždy o volbu bez „vedlejších nákladů“, a to zejména pro seniory a seniorky, pro něž tato situace znamená narušení běžného, očekávatelného průběhu životní dráhy. Rozpoznání potřeby podpory prarodičů v takových situacích vedlo např. k vytvoření spolku s regionální působností Rozum a cit, jenž se ve svých výukových materiálech pro rodinné pečující osoby věnuje problematice dítěte ve výchově příbuzných, včetně popisu nejčastějších problémů, kterým jsou pečující osoby vystaveny, a způsobům, jak se s nimi vyrovnat (Rozum a Cit 2010). Publikace tohoto typu vychází ze zkušeností s rodinnou pěstounskou péčí, nemůže se ale opřít o žádný reprezentativní sociologický výzkum, jenž by se tímto fenoménem v ČR zabýval. Tento text si klade za cíl udělat první krok k nápravě této situace vytvořením přehledu toho, co je známo z dosavadní literatury o problematice prarodičů na pozici náhradních rodičů, představit téma prarodin optikou zahraničních sociologických studií publikovaných v letech 2008–2019, zasadit fenomén prarodin do sociologie stárnutí a sociologie rodiny a poté identifikovat klíčové koncepty a mezery v současném výzkumu.

V následujícím oddílu uvedeme klíčový koncept našeho textu, tedy definici prarodin, a stručně uvedeme některé z nevýznamnějších faktorů, které ovlivňují kvalitu života starších pečujících. Poté seznámíme s metodou výběru textů pro vytvoření přehledové studie a se syntézou výsledků vyvstalých z tohoto přehledu. V závěru diskutujeme o limitech práce a navrhneme cíle pro další zkoumání v této oblasti.

Co jsou prarodiny a kdo je tvoří?

Takzvané prarodičovské rodiny (anglicky *grandparent headed families*), zkráceně také prarodiny, jsou domácnosti vedené prarodičem. Obecně se prarodinou rozumí domácnost, která se skládá z prarodičů a vnoučat, bez rodičů dítěte (Dunifon, Pilkauskas 2016; Amorim, Dunifon, Pilkauskas 2017). Kromě toho jsou jako prarodičovské rodiny chápány rovněž tzv. neformální rodiny vedené prarodičem (*informal grandparent-headed family*) (du Preez, Richmond, Marquis 2015). Jedná se o rodiny, kde prarodič

¹ Mé poděkování patří Mgr. Lucii Vidovičové, Ph.D., vedoucí mé bakalářské práce, z níž tento text vychází, a dále dvěma anonymním recenzujícím, jejichž cenné rady a připomínky významně přispěly k úpravě původního textu.

pečuje o vnuče bez jakéhokoli vkladu biologických rodičů dítěte, a to se souhlasem rodičů (ale i bez něj), často také bez formálního soudního příkazu (COTA National Seniors 2003; du Preez, Richmond, Marquis 2015). Dále se lze setkat s tzv. rodinnou péčí prarodičů (*custodial grandparent families*), to jsou prarodiče, jimž bylo vnuče svěřeno do péče formálně, na základě rozhodnutí soudu (Dunifon, Kopko, Ziol-Guest 2014). Rozdíl mezi formální a neformální péčí prarodičů spočívá především v možnostech čerpání sociální podpory, jež je v případě neformální péče značně omezená a formalizování péče může být jediným způsobem, jak mohou prarodiče získat přístup k podpoře (Baldock 2007; Bunch, Eastman, Griffin 2007).

Domácnosti vedené prarodičem se dále dělí na třígenerační domácnosti a domácnosti s vynechanou generací. Třígenerační domácnosti (*three-generation households*) jsou domácnosti, kde prarodič a vnuče žijí současně s jedním nebo oběma rodiči dítěte (Kreider 2008; Baker, Mutchler 2010; Dunifon, Kopko, Ziol-Guest 2014). Domácnosti s vynechanou generací (*skipped-generation households* nebo také *grandfamilies*) jsou domácnosti, kde prarodiče a vnučata bydlí společně bez přítomnosti obou z rodičů (Kreider 2008; Baker, Mutchler 2010; Amorim, Dunifon, Pilkauskas 2017).

Většina dětí v USA žijících v tzv. *grand-headed households* přebývala ve třígeneračních domácnostech, jež se skládaly z obou prarodičů a jednoho rodiče (nejčastěji svobodné matky) (Kreider 2008; Baker, Mutchler 2010; Amorim, Dunifon, Pilkauskas 2017). Druhý rodič (obvykle otec dítěte) bývá označován jako tzv. nerezidentní rodič. Nerezidentní rodiče jsou rodiče, kteří nežijí s dítětem v jedné domácnosti, ale zachovávají s ním kontakt (Dunifon, Kopko, Ziol-Guest 2014; Dunifon, Pilkauskas 2016).

Příčinou vzniku prarodiny bývají především události, které vedou k nepřítomnosti jednoho nebo obou z rodičů anebo k jeho/jejich neschopnosti starat se o dítě (Baldock 2007; Dunne, Kettler 2008). Jedná se zejména o domácnosti s vynechanou generací, jelikož třígenerační domácnosti mohou vycházet z potřeby finanční podpory prarodičů, z potřeby rodičů zajistit péči o prarodiče nebo z kulturních preferencí rodin (Dunifon, Kopko, Ziol-Guest 2014).

Vlivy intenzivní péče o vnuče na prarodiče

Ve srovnání s tzv. nezávaznými prarodiči (*non-custodial grandparents*) čelí prarodiče vychovávající vnučata horšímu fyzickému a psychickému zdraví, jsou více zatíženi stresem (Generation United 2005; Baldock 2007) a potýkají se s osobními, mezilidskými a ekonomickými problémy více než jiné domácnosti s dětmi (Dunifon, Pilkauskas 2016; McLaughlin, Ryder, Taylor 2017). Prarodiče rovněž nebyvají na výchovu dětí finančně připraveni. K péči o děti se často dostávají v letech, kdy šetří peníze na stáří, a jsou-li tyto peníze investovány do péče o dítě, tak to může mít pro prarodiče závažné dlouhodobé důsledky (Inskeep, Ludden 2014). Nečekaný nárůst výdajů může nastat

především u těch prarodičů, kteří žijí v jednopokojových bytech nebo v bytech, kde děti nejsou vítány, a tak se musí přestěhovat do větších a dražších bytů (Generations United 2005).

Přechod na opětovné rodičovství je obzvláště náročný pro mentální pohodu a zdraví prarodičů, což může být způsobeno například vlivem konfliktu s dospělými dětmi nebo konfliktu role prarodiče a rodiče. Péče o vnoučata (ačkoli může být motivací ke zdravému a aktivnímu stárnutí) s sebou přináší i mnohé fyzické potíže. Ve srovnání s vrstevníky mají pečující prarodiče vyšší výskyt artritidy, hypertenze, nespavosti atd. Často se objevují i nové zdravotní problémy anebo se dosavadní nemoci zhoršují (Bigbee et al. 2011).

Intenzivní péče o vnoučata může mít na prarodiče i řadu pozitivních vlivů, jako jsou například zvýšený pocit cílevědomosti, štěstí a spokojenosti, lepší příležitosti k budování rodinných vztahů, pokračování v rodinné historii, přijímání lásky a společnosti (Langosch 2012; Lent, Otto 2018), ale také silnější pouto mezi prarodičem a vnoučetem (Dunifon, Kopko, Ziol-Guest 2014).

Proměna sociální role a rolová očekávání

Rozdíl mezi rolí rodiče a prarodiče spočívá například v odlišnosti typu odpovědnosti za dítě. Hranice mezi prarodičovskou a rodičovskou rolí může být ale i fluidní, jelikož role prarodiče bývá spojena s pocitem zodpovědnosti vůči vlastním dětem, a tudíž provázána s rolí rodičovskou. Kumulace rolí, tzv. rolové přetížení, může vést k rolovým konfliktům, rolové ambivalenci, pocitu přílišné zátěže nebo ke snížené kvalitě života (Jandourek 2007; Galčanová, Kafková, Vidovičová 2015). Zatížení prarodičovské role povinnostmi je spojeno také se sníženým subjektivním vnímáním pohody. Ve státech, kde nejsou na prarodiče kladena vysoká očekávání ohledně zapojení se do péče o dítě, vykazují prarodiče vyšší kvalitu života a vyšší subjektivní pohodu bez ohledu na to, zda o dítě pečují, či nikoliv. Rizika ambivalentních situací lze pozorovat zejména u prarodičů (převážně babiček), které poskytují intenzivní péči o dítě, ale zároveň stále pracují. Zaměstnání a péče o dítě kladou na prarodiče protichůdná očekávání a způsobují tak strukturální ambivalenci (Haberker, Neuberger 2014). Ta se projevuje především ve státech, kde je role prarodičů spojena s vysokými sociálními očekáváními (Connidis, McMullin 2004).

Sociální očekávání ohledně povinností prarodičů úzce souvisí rovněž s rodinnou politikou. V Evropě se liší především zejména v závislosti na úrovni veřejných služeb péče o děti. Státy, kde je úroveň těchto služeb nízká (Itálie, Řecko), je očekávána intenzivní péče prarodičů o vnoučata, zatímco u států, kde je úroveň veřejných služeb péče o děti vysoká a dobře dostupná (Dánsko, Švédsko), rodiče dítěte nespolehají na každodenní pomoc prarodičů v péči o dítě (Igel, Szydlik 2011).

Z hlediska genderových rozdílů dědečkové a babičky o vnučata pečují odlišně a mají rovněž odlišná očekávání od prarodičovské role (Cavrini et al. 2018). Ženy jsou většinou pečující a inklinují k veřejnému sdružování, zatímco muži se obvykle zabývají naplňováním role prarodiče spíše v oblasti práce a volného času (Galčanová, Kafková, Vidovičová 2015). Tyto rozdíly bývají připisovány tradičním očekáváním spojeným s prarodiči, genderovými úkoly a povinnostmi (Arpino, Balbo, Bordone 2018).

Podpůrné služby

Potřebami, s jejichž řešením mohou prarodiče potřebovat pomoc, mohou být například: právní pomoc (při zavádění rodinného opatrovnictví), finanční pomoc (sociální a zdravotní péče, náklady na bydlení aj.), vzdělávání (zápis dítěte do školy), poradenství pro prarodiče, ale i pro děti, které se vyskytly v obtížné životní situaci (Brotherson, Saxena 2013). Významnou podporou jsou pro pečující prarodiče rovněž různorodé podpůrné skupiny, ať už se jedná o skupinová sezení, nebo internetové komunity (Kaplan, Perez-Porter 2014).

Speciální podporu pro prarodiny a kontakt s dalšími pečujícími prarodiči mohou poskytovat také bytové komplexy, jako je například Pemberton Park v Kansas City (USA). Samotnému zahájení výstavby Pemberton Parku pro prarodiny předcházely rozhovory s prarodiči o jejich specifických potřebách a přáních. Byty jsou určeny pro osoby ve věku 55 let a více, které vychovávají vnučata mladší 21 let a nacházejí se ve finanční nouzi. Nájem v Pemberton Parku je dotován vládou. Komplex je postaven v blízkosti školek, škol, obchodů nebo parku (Gentile 2014).

Metoda

Abychom mohli popsat, co již zahraniční korpus vědění obsahuje o tomto fenoménu, byla zvolena metoda přehledové studie typu scoping review podle Hilary Arksey a Lisy O'Malley (2005). Ta slouží k systematickému mapování dostupné literatury na určité téma, s cílem identifikovat klíčové pojmy, teorie a zdroje důkazů.

Strategie vyhledávání textů

Pro identifikaci relevantních studií bylo zvoleno vyhledávání prostřednictvím služby EBSCO Discovery Service (databáze SocINDEX s fulltextovým vyhledáváním, Scopus a JSTOR Journals) a databáze Web of Science (databáze Social Sciences Citation Index a Science Citation Index Expanded).

Vyhledávány byly pouze články v recenzovaných akademických periodikách a v anglickém jazyce publikované v letech 2008–2019, jelikož cílem je mapování nejnovějších poznatků o problematice prarodičů na pozici náhradních rodičů. Dalším kro-

kem byla formulace klíčových slov pro vyhledávání za užití booleovských operátorů. Základní forma pro vyhledávání, která byla dále upravena v závislosti na možnostech vyhledávání v databázích, byla: „grandfamilies“ OR „grandparents raising grandchildren“ OR „grandparents as parents“ OR „grand-headed families“ OR „grand-headed households“

Kritéria pro zařazení

Omezení na pouze vybraná periodika bylo zvoleno, jelikož i přes ostatní výběrová kritéria byl výčet článků početnější, než tato práce může z důvodu omezeného rozsahu pojmout. Bylo tedy nutné zavést další omezující kritérium, kdy jako nejnosnější bylo zvoleno redukování článků na základě periodik, v nichž byly publikovány. Jako stěžejní pro tuto práci byla zvolena periodika, která v rámci zahrnovacích a vylučovacích kritérií publikovala nejvíce relevantních článků.

Bylo vybráno sedm periodik pocházejících z pěti vydavatelství:

- *Educational Gerontology* (Taylor & Francis, USA),
- *European Journal of Ageing* (Springer, USA),
- *Journal of Applied Gerontology* (Sage Publications, USA),
- *Journals of Gerontology: Social Science* (Oxford University Press, USA),
- *Journal of Intergenerational Relationships* (Taylor & Francis, USA),
- *Journal of Marriage and Family* (Wiley, USA),
- *The Gerontologist* (Oxford University Press, USA).

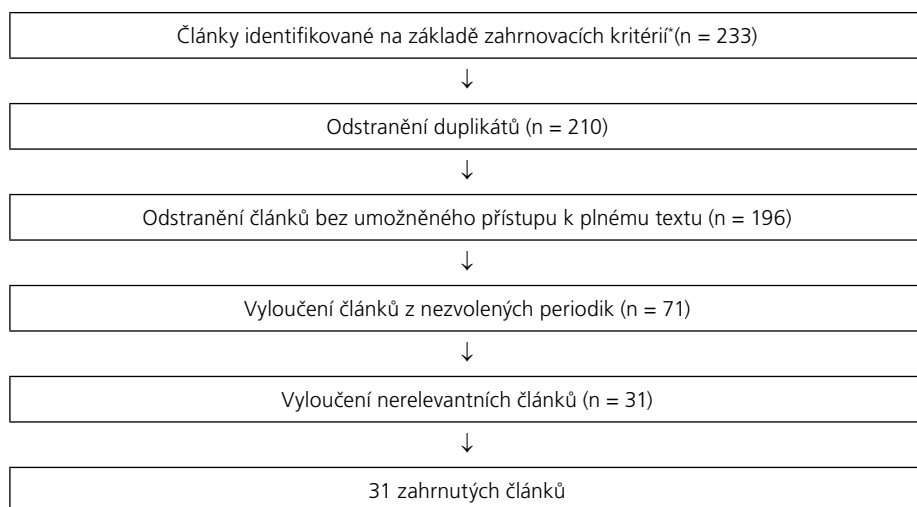
Všechna vydavatelství sídlí v USA, nicméně čtyři ze sedmi zvolených periodik se zaměřují na mezinárodní výzkum, z nichž *European Journal of Ageing* se primárně věnuje evropskému výzkumu v oblasti stárnutí. Periodika, která se soustředí na národní výzkum, jsou *The Gerontologist* a *Journals of Gerontology: Social Science* vydávaná organizací The Gerontological Society of America (2019), což je nejstarší a největší americká národní organizace zaměřující se na mezioborový výzkum, vzdělávání a praxi v oblasti stárnutí. Dalším americkým národním periodikem je *Journal of Marriage and Family*, což je časopis vydávaný americkou národní radou National Council on Family Relations (2019).

Vyřazeny byly články, které nevyhovovaly zahrnovacím kritériím, tedy články vydané před rokem 2008, články neodpovídající tématu, sociologicky nerelevantní články, články z jiných než zahrnutých periodik, duplicitní články a články bez přístupu k plnému textu.

Diagram PRISMA

Pro mapování zaznamenaných zahrnutých a vyloučených studií byl použit diagram PRISMA (Moher et al. 2009). Z celkového počtu 233 nalezených článků bylo do analýzy zahrnuto 31 článků (obrázek 1).

Obrázek 1: Diagram PRISMA zachycující průběh vyhledávání

* Bez redukce, na základě zvolených periodik.

Zdroj: Zpracování autorky.

Výsledky

Metodou přehledové studie bylo získáno celkem 31 relevantních textů, které byly podrobeny analýze s cílem identifikovat jednak formální vlastnosti textů (země původu, volené metody výzkumu), jednak kategorizovat stěžejní koncepty, představené závěry a doporučení studií, které do přehledu výše uvedenou metodou vstoupily. Výstupy této analýzy jsou obsahem následujících oddílů.

Země původu studií

Země původu byla studiím přiřazována podle toho, ve kterém státě se nacházejí univerzity, na kterých autoři a autorky působí. Ve většině případů, a to 23 ze 31 (74 %), pocházeli autoři a autorky z USA. Důvodem může být skutečnost, že téma prarodiny je nejvíce zkoumáno ve Spojených státech, ale také to může být dáno zaměřením se na práce v anglickém jazyce, což mohlo vést k výběru periodik z amerických vydavatelství. Dále je zde zastoupena dvěma případy Velká Británie a po jednom případě Itálie,

Portugalsko, Jižní Korea a Nový Zéland. Ve dvou případech byli autoři a autorky jedné studie z různých evropských zemí, jednalo se o Německo, Itálii, Španělsko a Velkou Británii. Nebyly zastoupeny žádné studie z východní Evropy, což poukazuje na to, že v této oblasti nebylo téma prarodin představeno pro anglicky mluvící autory a autorky.

Metody výzkumu prarodin

Nejčastěji používanou metodou ve vybraných studiích byla sekundární analýza dat, jež byla využita v 11 případech ze 31 (35 %). Z toho se jednalo ve třech případech o analýzu longitudinálních dat. Mezi další metody, které byly použity ve vybraných studiích více než v jednom případě, patří například literární rešerše, kvantitativní a kvalitativní výzkum (viz tabulku 1).

Tabulka 1: Metoda výzkumu článků

Metoda výzkumu	Počet článků
Sekundární analýza dat	11
Kvalitativní výzkum	5
Literární rešerše	4
Kvantitativní výzkum	4
Smíšený výzkum	1
Panelový výzkum	1
Longitudinální výzkum	2
Komparativní výzkum	1
Faktorová analýza	1
Evaluační výzkum	1

Zdroj: Zpracování autorky.

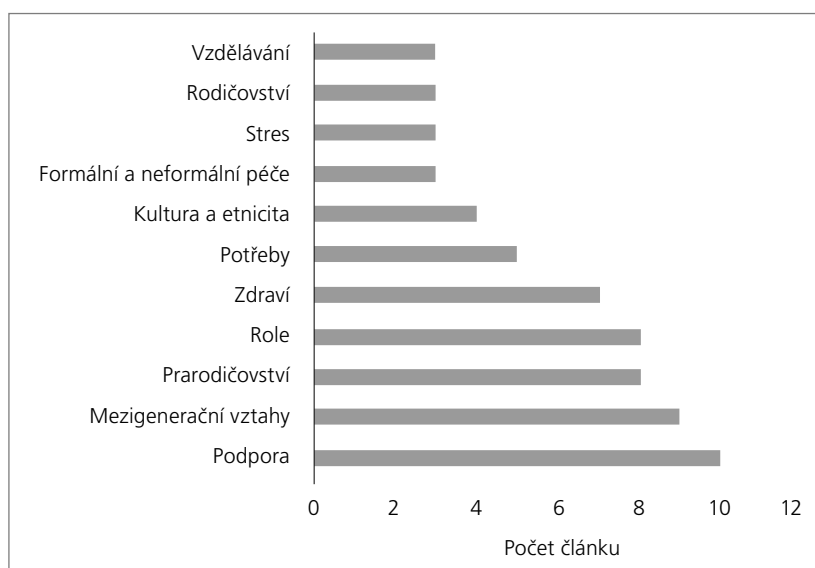
Data ze sekundárních analýz dat pocházejí nejčastěji, a to ve čtyřech případech, ze studie *Health and Retirement Study* (USA). Jedna ze studií využívá kromě analýzy dat z *Health and Retirement Study* i data z jiných studií, a to: *China Health and Retirement Longitudinal Study*, *English Longitudinal Study of Ageing*, *Generations and Gender Survey*, *Korean Longitudinal a Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe*.

Dále se jedná převážně o data z různých výzkumů zaměřených na rodiny: *Fragile Families and Child Wellbeing Study* (USA), *National Survey of America's Families* (USA), *National Family Caregiver Support Program Study* (USA) a *Family and Social Subject Survey* (Itálie).

Klíčové koncepty ve výzkumu prarodin

Shrnutí klíčových konceptů je jedním ze způsobů, jak uvést stěžejní témata, kterými se výzkum ohledně prarodin posledních přibližně deset let zabýval. Tento jednoduchý přehled také lze využít jako první krok při odhalování mezer v dosavadním výzkumu. Klíčové koncepty článků přehledové studie byly určeny podle klíčových slov zařazených u jednotlivých článků a rovněž podle témat, která byla v daných článcích stěžejní. Výsledkem je graf 1, v němž jsou uvedeny klíčové koncepty, jejichž četnost byla nejméně tři a více.

Graf 1: Klíčové koncepty článků

Zdroj: Zpracování autorky.

Hojně zastoupené koncepty byly především ty, které byly předmětem vyhledávání při přehledové studii, a tak nebyly do grafu 1 zařazeny. Jedná se o koncepty: pečující prarodiče, prarodičovská domácnost a prarodina.

Z grafu 1 je patrné, že je v posledních letech silné zastoupení výzkumu zejména v oblasti podpory, mezigeneračních vztahů a sociálních rolí, zatímco výzkum vzdělávání prarodičů, prarodičovského stresu, formální a neformální péče se v textech vyskytuje nejméně.

Přehled témat a doporučení dosavadních výzkumů

Výzkumné otázky, cíle a doporučení vycházející ze zvolených studií lze rozdělit do šesti klíčových kategorií, a to: obecné charakteristiky, mezigenerační vztahy, zdraví, kultura a etnicita, blahobyt, podpora prarodin.

Obecná charakteristika prarodin

Výzkumy, které se věnují obecné problematice prarodin, se zaměřují na definici a význam prarodičovství, kdy k přechodu k prarodičovství dochází, jaké jsou důsledky tohoto přechodu pro rodiny (Hank et al. 2018, Cavrini et al. 2018), na srovnání pečujících prarodičů s dalšími klíčovými skupinami (např. svobodnými matkami) (Dunifon, Pilkauskas 2016) a adaptačními strategiemi prarodičů na jejich specifickou situaci (Bailey, Letiecq, Porterfield 2009). Dále jsou zkoumány trendy prevalence v soužití s vnoučetem ve vybraných zemích, socioekonomické a demografické charakteristiky jedinců v prarodinách, jejich změny v čase (Gessa et al. 2018) a rozdíly v postojích a nastavení rodičovství u prarodičů a rodičů (Casto et al. 2008).

Bylo identifikováno pět témat, jež zachycují průběh procesu vyrovnávání se a přizpůsobování se u prarodičů, kteří pečují o vnouče. Jedná se o změnu role, identity, vztahů, zdrojů a vnímání situace. Je doporučeno pokračovat v identifikaci způsobů vyrovnávání se situací a přizpůsobování změnám u pečujících prarodičů prostřednictvím větších reprezentativních vzorků, prozkoumat vztah mezi zátěží prarodičů a péčí o dítě se speciálními potřebami a identifikovat procesy, které vedou k maladaptaci nebo bonadaptaci (Bailey, Letiecq, Porterfield 2009). Kupříkladu při výchově dítěte s emocionálními nebo behaviorálními problémy jsou na tom pečující prarodiče podobně jako rodiče, kteří se starají o dítě se specifickými potřebami (Casto et al. 2008).

V následujících letech je vysoce pravděpodobné, že podpora prarodin poroste (Hank et al. 2018). Pro zjištění přetrvávání vzorců mezigenerační soudržnosti je doporučeno využít nejnovějších údajů ze sčítání lidu ve všech studovaných zemích, jsou-li k dispozici (Gessa et al. 2018). Další výzkum by se měl věnovat rovněž analýze prarodin z hlediska genderu a zaměřit se i na prarodiče a bezdětné prarodiče. Intervence a sociální politika na podporu prarodin v oblasti duševního zdraví by měla být navržena s ohledem na genderové rozdíly mezi pečujícími prarodiči (Hank et al. 2018). Je vhodný pečlivější výběr srovnávací skupiny pro vyvozování závěrů o blahobytu v prarodinách (Dunifon, Pilkauskas 2016).

Poskytovatelé podpory by se měli zaměřit mimo jiné i na způsob, jakým prarodičům pokládají otázky. Otázky pro prarodiče by měly být podrobné, například na typ činností, které s dětmi podnikají, aby bylo možné snáze identifikovat problémy, s nimiž se prarodiče potýkají (Hank et al. 2018). Dále je potřebné zajistit vzdělávání pečujících prarodičů o důležitosti empatie a jejího vyjadřování při péči o dítě a také udržování vhodných rolí (dospělý-dítě) (Casto et al. 2008). Měla by být prozkoumána

rovněž skutečnost, zda hospodářský cyklus nebo sociální a kulturní změny souvisejí s nárůstem počtu prarodin (Albuquerque 2011).

Mezigenerační vztahy

V oblasti mezigeneračních vztahů je zkoumána pozice babičky ve vztahu k vlastní dceři a následně role přijaté v tomto vztahu (Harper, Ruicheva 2010), dále četnost kontaktu nerezidentních rodičů s dětmi do 14 let a jejich vztah k pečujícím prarodičům (Albertini, Tosi 2018) a také faktory, které ovlivňují vnímání pečujících prarodičů u mladých dospělých (Baird et al. 2009).

Vztahy mezi pečujícími prarodiči a rodiči dítěte mají významný vliv na zvládnutí péče o dítě a na obtížnost umístění dítěte do nového prostředí (prarodičovské péče) (Cobb, Harbert, Nichols 2008). Děti, jež se velmi často stýkají s nerezidentními rodiči, přijímají mnohem lépe péči od těchto prarodičů než děti, které se s nerezidentními rodiči vídají jednou týdně nebo zřídka. Také mohou přijít o kontakt s prarodiči ze strany nerezidentního rodiče (Albertini, Tosi 2018). Je třeba zjistit vztah rodin náhradní rodinné péče k členům jejich pečovatelské sítě, a to na základě složení rodinné jednotky, kvality mezigeneračních vztahů v rodině a rovněž z hlediska uspořádání péče (Cobb, Harbert, Nichols 2008).

Náhradní role prarodiče (partnerská nebo rodičovská) je také velmi vítána svobodnými matkami jako emocionální podpora a prarodičovská pomoc vede ke zmírnění jejich stresu a zátěže. Jako tzv. náhradní partneri se stávají emocionální podporou, posluchačem a spolu s rodičem dítěte (obvykle svobodnou matkou) řeší každodenní povinnosti obavy nebo problémy s dětmi (Harper, Ruicheva 2010). Prarodiče mohou být v různé míře odlišně vnímáni mladými dospělými v závislosti na tom, jaký byl důvod převzetí prarodičovské role, anebo zda pečují o problematické dítě. Zde je doporučeno vzdělávání i pro mladé dospělé, kteří by měli být informováni o problémech, kterým jsou pečující prarodiče vystaveni (Baird et al. 2009).

Zdraví pečujících prarodičů

Výzkum zaměřující se na zdraví prarodičů se věnuje roli sociální podpory při predikci zdraví u prarodičů pečujících o vnoučata (Hayslip, Blumenthal, Garner 2014) a zkoumání rozdílného preventivního chování u babiček, které nedávno začaly intenzivně pečovat o vnouče, ve srovnání s babičkami, jež o vnouče intenzivně nepečují (Baker, Silverstein 2008). Dále jsou hledány společné a rozdílné faktory spojené s psychologickým zdravím prarodičů žijících v domácnostech s vynechanou generací (Park 2009) a také vliv péče o vnouče na očekávanou délku života a blahobyt jak pečujících prarodičů, tak vnoučete (Worrall 2009; Gordon et al. 2010; Arpino, Balbo, Bordone 2018). Součástí je i výzkum platnosti měřítka zplnomocnění rodin (FES), jeho vnitřní konzistence, konstrukce a výzkum struktury faktorů (Hayslip et al. 2017).

Prarodiče se potýkají s horším fyzickým zdravím a depresivními příznaky, dále se stresem, napětím v rodině a s problémy ve fungování rodiny. Tyto potíže se v průběhu času zhoršují (Gordon et al. 2010). Péče o vnoučata má jednoznačný vliv na zdravotní prevenci prarodičů. U prarodičů, kteří nedávno začali intenzivně pečovat o vnoučata, bylo signifikantně méně pravděpodobné, že podstoupí vakcinaci proti chřipce a screening cholesterolu než u prarodičů, kteří o vnoučata nepečují. Nicméně u prarodičů intenzivně pečujících o vnouče dva roky a déle byla signifikantně vyšší pravděpodobnost podstoupení zdravotního vyšetření a vakcinace proti chřipce. Na intervence směřující k podpoře zdravého chování u prarodičů by se měly zaměřit i podpůrné skupiny (Baker, Silverstein 2008).

Bylo také zjištěno, že sociální podpora predikuje zdraví, nikoli naopak. Prarodiče postrádající podporu se potýkali mnohem častěji s depresivními symptomy než prarodiče s podporou (Hayslip, Blumenthal, Garner 2014). Faktory, které ovlivňují psychické zdraví, se liší i v závislosti na pohlaví prarodiče. Psychické zdraví babiček bylo nejvíce ovlivněno špatným zdravím, středoškolským vzděláním, nezaměstnaností, chudobou a péčí o vnoučata se specifickými potřebami. Rovněž je spojeno s nižším věkem babiček. U dědečků na psychické zdraví působí život bez manželky, špatné zdraví, péče o vnoučata do pěti let nebo vnoučata se závažnými problémy s chováním (Park 2009).

Větší a sociodemograficky rozmanitější vzorek prarodičů by měl být také využit u výzkumu dalších intervenujících proměnných, které mohou pomoci vysvětlit vztah mezi sociální podporou a zdravím. V oblasti zdraví je doporučen rovněž výzkum nepřímých ukazatelů zdraví u pečujících prarodičů (Hayslip, Blumenthal, Garner 2014).

Kulturní a etnické rozdíly mezi prarodinami

V oblasti kulturních a etnických rozdílů mezi pečujícími prarodiči je zkoumána kulturní diverzita pečujících prarodičů (Cox 2018), vliv poskytování péče o vnouče na trajektorie zdraví u prarodičů se zaměřením na etnické rozdíly (Bao et al. 2014) a také zdravotní stav, sociální a ekonomická pohoda a zvláštní potřeby u hispánských prarodin (Burnette 2009). Jeden výzkum se zabývá sociodemografickým složením domácností s prarodiči v Portugalsku (Albuquerque 2011).

Prarodičovské role jsou nadále formovány kulturou a tradicemi a ovlivňují zkušenosti prarodičů s výchovou vnoučat. Podle toho, jak se akulturace liší, dodržují se také normy a hodnoty. Chudoba je mezi těmito rodinami hlavním zdrojem stresu a je klíčové odstranit překážky, které brání využívání podpůrných služeb (Cox 2018). Život v domácnosti s vynechanou generací má obzvláště negativní vliv na zdraví afroamerických prarodičů. Při tlumení negativních účinků rodinné soudržnosti na zdraví prarodičů pomáhají především finanční a sociální zdroje, ačkoli se účinek této pomoci liší na základě rasy a etnicity prarodiče (Bao et al. 2014). Nicméně studie zkoumající změny vnímání subjektivního blahobytu u pečujících prarodičů v průběhu

péče uvádí, že míra blahobytu se za dobu výzkumu u sledovaných prarodičů zhoršila, ačkoli většina z nich nadále pokračovala v péči a mnozí získali zákonné opatrovnictví (Burnette 2009).

Je vhodné, aby dosavadní programy podpory zhodnotily negativní dopad, který mohou mít na konkrétní etnické skupiny a jak to může ovlivnit vnímání a využívání podpůrných služeb těmito skupinami. Přijímání a využívání služeb lze zajistit začleněním prarodičů do všech plánů péče (Cox 2018). Je doporučen také výzkum opatření ohledně množství a intenzity prarodičovské péče o vnoučata a rovněž výběr sociálních a ekonomických zdrojů a jejich nárazové účinky (Bao et al. 2014).

Blahobyt prarodin

Výzkum zaměřený na blahobyt prarodin se věnuje přechodům v péči o vnoučata (z prarodiče na primárního pečovatele) a jejich vlivu na pečující prarodiče (Gordon et al. 2010), vlivu intenzivní péče o vnouče na subjektivní blahobyt pečujících prarodičů (Arpino, Balbo, Bordone 2018) a riziku chudoby a materiálních potíží u prarodin (Baker, Mutchler 2010).

Intenzivní prarodičovská péče o vnouče je obecně spojena s vyšším pocitem subjektivního blahobytu. Intenzivní prarodičovství má pozitivní vliv na pocit subjektivního blahobytu především v zemích, kde prarodičovská péče o vnoučata není běžná a společensky očekávaná. Naopak v zemích, kde je běžné, že prarodiče v případě krize převezmou péči o dítě, může nepřijetí této role negativně ovlivnit pocit subjektivního blahobytu (Arpino, Balbo, Bordone 2018).

Rodičovská soběstačnost, znalost podpůrných služeb a jejich využívání je důležitým faktorem pro zvládnutí prarodičovské péče o dítě (Hayslip et al. 2017) a rovněž vztahové, kulturní, právní a sociálně-ekonomické otázky mají zásadní dopad na to, jak pečující prarodiče vnímají péči o vnouče (Worrall 2009). Také děti v prarodinách čelí mnohým potížím. Jsou více ohroženy špatným zdravím, bytovou a potravinovou nejistotou. Potýkají se s vysokým rizikem chudoby a bariérami při získávání soukromého pojištění (Baker, Mutchler 2010).

Budoucí výzkum v oblasti prarodin by se měl nadále zaměřovat na zkoumání překážek, kterým čelí prarodiny. Je třeba zavést programy a politiky na podporu prarodin tam, kde dosud chybějí (Baker, Mutchler 2010). Rovněž je vhodná studie rozdílů ve vnímání intenzivní prarodičovské péče a možných benefitů z ní plynoucích u bohatých a chudých pečujících prarodičů (Arpino, Balbo, Bordone 2018).

Podpůrné služby

Oblast podpory prarodin je ve výzkumech soustředěna na popis programů a služeb pro pomoc prarodinám (Kaplan, Perez-Porter 2014), na tvorbu webových informačních příruček (Brintnall-Peterson et al. 2009), politiku v oblasti podpory (finance, právo,

bydlení, zdraví) a jejich vliv na blahobyt pečujících prarodičů (Cox 2009). Dále se věnuje doporučením ke zlepšení v poskytování služeb prarodinám (Bundy-Fazioli, Fruhauf, Pevney 2015), spokojenosti prarodičů s těmito službami a identifikaci mezer v poskytování podpory (Burt et al. 2009). Je zkoumán vztah mezi využíváním zdrojů a služeb prarodiči a jejich úrovní zátěže, stejně jako faktory, které ovlivňují využívání zdrojů a služeb a úroveň zátěže prarodičů (Boeckel et. al. 2010; Strom, Strom 2011). Ve dvou případech je cílem popis programů pro podporu prarodin, a to programu Kinship Navigator (Cox 2009) a Larimer County Alliance pro prarodiny (Bundy-Fazioli, Fruhauf, Miller 2012).

Úroveň zátěže prarodičů se liší v závislosti na poskytování vládních zdrojů a na jejich finanční situaci (Boeckel et al. 2010). Jako hlavní problém, jemuž prarodiče čelí a který má vliv na dostupnost podpůrných služeb, byla identifikována dualita mezi formální a neformální péčí o dítě (Cox 2009). Prarodiče potřebují pomoc v různorodých oblastech, například v komunikaci s dětmi, v povzbuzování autoevaluace dětí, ve spolupráci s rodičem sdílejícím odpovědnost za péči o dítě, měli by být informováni o výhodách a přístupu ke komunitním službám (Strom, Strom 2011). Počet rozmanitých rodinných struktur narůstá a rodičovský stres a zátěž je u některých skupin větší než u jiných. Zvláště znevýhodněné skupiny (pečující prarodiče, svobodné matky aj.) se potýkají se zvýšeným stresem a zátěží (Pudrovska, Reczek, Umberson 2010).

V souvislosti s výchovou dětí čelí prarodiče mnoha problémům, a to i necitlivým poskytovatelům služeb. Rovněž jsou sužováni pocity marginalizace a izolace v komunitě (Burt et al. 2009). Prarodiče, kteří pečují o problémová vnoučata nebo vnoučata se speciálními potřebami, pociťují vyšší úroveň zátěže než prarodiče, kteří se starají o vnoučata, jež nevyžadují speciální péči (Boeckel et al. 2010).

Škála strategií pro pomoc pečujícím prarodinám by měla obsahovat podpůrné skupiny, školicí programy pro profesionály v oblasti lidských služeb, systémy meziagenturní spolupráce. Jako příklad se uvádí program Kinship Navigator (Kaplan, Perez-Porter 2014). Je potřebná především silnější podpora prarodin, kvalitnější podpůrné služby a vytvoření kontinua podpory (Kaplan, Perez-Porter 2014). Je vhodné využít informační příručky jak prarodiči, tak odborníky. Prarodičům mohou sloužit pro osobní potřebu, lze je použít i v podpůrných skupinách (Brintnall-Peterson et al. 2009). Zásadní pro zlepšení kvality života prarodin je rozšíření programů opatrovnictví a náprava rozdílů mezi formální a neformální péčí (Cox 2009).

Poskytovatelé služeb by měli být vyškoleni, měli by znát možnosti podpory a rozumět jim, snažit se posílit postavení pečujících prarodičů a pomáhat jim při získávání podpory a služeb, které potřebují (Bundy-Fazioli, Fruhauf, Pevney 2015). Je vhodné šířit informace o zdravotních rizicích a strategie při péči o vlastní zdraví. Velmi úspěšnou pomocí pro pečující prarodiče jsou periodické pravidelné přestávky v péči o vnoučata na základě potřeb prarodičů (Burt et al. 2009). V oblasti vzdělávání je třeba zajistit

přístup ke vzdělávání rodičům i prarodičům dítěte, jelikož vývoj rodiny a specifická situace prarodin vyžadují přizpůsobení více než jen jedné generace (Strom, Strom 2011).

Výsledkem přehledové studie je také shrnutí výzkumu o prarodinách z období let 1999–2009 (Pudrovska, Reczek, Umberson 2010) a výzkum pravděpodobnosti, že se prarodiče zapojí do dobrovolnických aktivit, na základě toho, zda pečují o vnouče (Bulanda, Jendrek 2014).

Diskuse

Prarodiny jsou velmi častou formou náhradní rodinné péče, přesto jim není věnována patřičná pozornost. Prarodiče, kteří intenzivně pečují o svá vnoučata, jistě nejsou homogenní skupinou. Odlišují se jak příčiny, které je vedly k péči o vnouče, tak i důsledky této péče na kvalitu jejich života. Přesto lze říci, že pečující prarodiče ve srovnání se svými vrstevníky čelí více problémům v mezigeneračních vztazích, s psychickým i fyzickým zdravím, snížením blahobytu a nedostatkem podpůrných služeb, což může navíc být umocněno kulturními a etnickými rozdíly. Spolu s charakteristikou prarodin se jedná o hlavní oblasti, na něž byly rozčleněny články vycházející z této přehledové studie.

Důležitost sociální podpory pro pečující prarodiče, a to hlavně setkávání se s dalšími prarodiči, kteří pečují o vnoučata (Kaplan, Perez-Porter 2014), dokazuje i studie Berta Hayslipa, Heidemarie Blumenthal a Ashley Garner (2014), podle kterých sociální podpora predikuje zdraví. Vzhledem k tomu, že prarodiče jsou ve srovnání s vrstevníky více ohroženi psychickými a fyzickými problémy (Bigbee et al. 2011), jedná se o prvek, který může významně zvýšit jejich kvalitu života.

Ukazuje se, že sociální očekávání mají významný vliv na poskytování péče prarodiči. Prarodiče zvládají péči o dítě subjektivně lépe, pokud na ně nejsou kladena vysoká sociální očekávání (Arpino, Balbo, Bordone 2018), jelikož vysoká očekávání mohou vést ke strukturální ambivalenci u prarodičů (Haber Kern, Neuberger 2014, Connidis, McMullin 2004). Ve studii Corinne Igel a Marca Szydlika (2011) byla sociální očekávání propojena s rodinnou politikou, kde v zemích s nízkou úrovní veřejných služeb jsou očekávání kladena na prarodiče vyšší, a tak lze předpokládat, že péče o vnoučata v těchto zemích bude spojena s nižším subjektivním blahobytem (Arpino, Balbo, Bordone 2018). Formování prarodičovské role kulturou a tradicemi se věnuje i Carole Cox (2018), která také upozorňuje na důležitost odstranění překážek, které využívají podpůrných služeb. Pro hlubší porozumění odlišnostem mezi prarodinami by patrně byl vhodný výzkum hledající spojitost mezi odlišnými sociálními očekáváními, rodinnou politikou zemí a vlivem, jenž mají na subjektivní blahobyt, zvládání péče nebo psychické zdraví prarodičů pečujících o vnoučata.

Prarodiče nezatažují jen sociální očekávání spojená s péčí o vnouče, ale také gen-

derové role a povinnosti (Arpino, Balbo, Bordone 2018), na což odkazují i Karsten Hank et al. (2018) a Hwa-Ok Hannah Park (2009), kteří upozorňují na to, že v oblasti psychického zdraví prarodičů hrají významnou roli i genderové rozdíly mezi prarodiči a je třeba je brát v úvahu.

Existuje mnoho podpůrných služeb, jež mohou prarodiče potřebovat (např. Brother-son, Saxena 2013) a které bývají spojovány s některými podpůrnými programy, jako je například Kinship Navigator (Kaplan, Perez-Porter 2014), případně bytové komplexy, jako je Pemberton Park (Gentile 2014), které mohou být prospěšné především prarodičům ohroženým chudobou. Carole Cox (2018) uvádí, že právě chudoba je hlavním zdrojem stresu a brání využívání podpůrných služeb. Programy (případně bytové komplexy) zároveň umožňují stětávání se v rámci komunity, ale rovněž dostupnost profesionálů v oblasti poskytování podpůrných služeb, kteří jsou patřičně vyškoleni ohledně možností podpory pečujících prarodičů (např. Bundy-Fazioli, Fruhauf, Pevney 2015).

Závěry

Použité články přehledové studie byly rozděleny nejprve podle země původu, metod výzkumu a použitých konceptů. Ve většině případů se jednalo o studie z USA a nejčastěji použitá metoda byla sekundární analýza dat. Nejčtenější klíčové témata článků (podpora, mezigenerační vztahy, prarodičovství, role) ukazují, čemu se výzkumy ohledně prarodin posledních přibližně deset let věnují nejvíce. Naopak nejméně byly zastoupeny koncepty: vzdělávání, rodičovství, stres, formální a neformální péče, a bylo by tedy vhodné věnovat větší pozornost oblastem výzkumu prarodin spjatých s těmito problémy.

Dále byly na šest kategorií rozděleny výzkumné otázky, cíle a doporučení pro další výzkum, a to: a) obecné charakteristiky (definice, srovnání, socioekonomické a demografické charakteristiky), b) mezigenerační vztahy (vztahy mezi prarodičem a rodičem dítěte, s nerezidentními rodiči), c) zdraví (prevence, psychické zdraví, očekávaná délka života), d) kultura a etnicita (kulturní diverzita), e) blahobyt (přechody v péči, subjektivní blahobyt, riziko chudoby) a f) podpora (programy, služby a politiky).

Z doporučení pro další výzkum vyplývá, že je třeba nadále pokračovat v identifikaci různorodosti rodinných forem a překážek, s nimiž se prarodiny potýkají. Důraz byl kladen na výběr vhodných srovnávacích skupin pro zkoumání prarodin a na důležitost dalšího porovnání v oblasti etnických, kulturních a geografických odlišností mezi pečujícími prarodiči, dále na další výzkum v oblasti genderových rozdílů u pečujících prarodičů a také různorodost v péči na základě ekonomického zajištění domácnosti. Bylo by rovněž vhodné srovnat české prarodiny s těmi zahraničními nebo zkoumat vypořádávání se s rolovými konflikty, případně s přetížením rolí u prarodičů pečujících o vnoučata. Pozornost by také měla být věnována roli praprarodiče a bezdětného

prarodiče, jelikož v obou případech se jedná o témata na okraji zájmu. Budoucí práce by se rovněž měly zaměřit na překonání limitů zde využitého přístupu, tedy zejména využít větší šíři zdrojů, včetně zahrnovacích a vylučovacích kritérií. Přestože již tato přehledová studie představila poměrně komplexní obrázek situace a problémů prarodin ve vybraných zemích, další zahrnuté databáze a periodika, včetně neanglických jazykových textů, by mohly přinést ještě další zjištění, která zde nemohla být postihnuta. Jedním z nich by mohla být například situace v prarodinách během pandemie covid-19, kdy se prohlubují stávající problémy ve společnosti nebo vznikají problémy nové. Doufáme však, že i už i jen tyto výsledky přinášejí přesvědčivou argumentaci pro nutnost zvýšení výzkumného zájmu o české prarodiny, pro pochopení jejich specifické situace a hledání inovativních cest podpory.

Literatura

- Albertini, M., M. Tosi. 2018. Grandparenting after Parental Divorce: The Association between Non-resident Parent-child Meetings and Grandparenting in Italy. *European Journal of Ageing* 15 (3): 277–286, <https://doi.org/10.1007/s10433-018-0478-z>.
- Albuquerque, P. C. 2011. Grandparents in Multigenerational Households: The Case of Portugal. *European Journal of Ageing* 8 (3): 189–198, <https://doi.org/10.1007/s10433-011-0196-2>.
- Amorim, M., R. Dunifon, N. V. Pilkauskas. 2017. The Magnitude and Timing of Grandparental Coresidence during Childhood in the United States. *Demographic Research* 37 (52): 1695–1706, <https://doi.org/10.4054/DemRes.2017.37.52>.
- Arksey, H., L. O'Malley. 2005. Scoping Studies: Towards a Methodological Framework. *International Journal of Social Research Methodology* 8 (1): 19–32, <https://doi.org/10.1080/1364557032000119616>.
- Arpino, B., N. V. Balbo, V. Bordone. 2018. Grandparenting, Education and Subjective Well-being of Older Europeans. *European Journal of Ageing* 15 (3): 251–263, <https://doi.org/10.1007/s10433-018-0467-2>.
- Bailey, S. J., B. L. Letiecq, F. Porterfield. 2009. Family Coping and Adaptation Among Grandparents Rearing Grandchildren. *Journal of Intergenerational Relationships* 7 (2–3): 144–158, <https://doi.org/10.1080/15350770902851072>.
- Baird, A., R. J. Glover, B. E. Harris, B. Hayslip, P. L. Kaminski, P. B. Miltenberger. 2009. Perceptions of Custodial Grandparents Among Young Adults. *Journal of Intergenerational Relationships* 7 (2–3): 209–224, <https://doi.org/10.1080/15350770902851163>.
- Baker, L. A., Mutchler. 2010. Poverty and Material Hardship in Grandparent-Headed Households. *Journal of Marriage & Family* 72 (4): 947–962, <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00741.x>.
- Baker, L. A., M. Silverstein. 2008. Preventive Health Behaviors Among Grandmothers Raising Grandchildren. *Journal of Gerontology: Social Sciences* 63 (5): S304–S311, <https://doi.org/10.1093/geronb/63.5.S304>.

- Baldock, E. 2007. Grandparents Raising Their Grandchildren Because of Alcohol and Other Drug Issues. *Australian Institute of Family Studies* 76: 70–75. Staženo 13. 11. 2019. (<https://aifs.gov.au/sites/default/files/eb.pdf>).
- Bao, L., F. Chen, Ch. A. Mair, C. Y. Yang. 2014. Race/Ethnic Differentials in the Health Consequences of Caring for Grandchildren for Grandparents. *Journals of Gerontology: Social Sciences* 70 (5): 793–803, <https://doi.org/10.1093/geronb/gbu160>.
- Bigbee, J. L., B. Vander Boegh, M. Prensaman, H. Shaklee. 2011. Promoting the Health of Frontier Caregiving Grandparents: A Demonstration Project Evaluation. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing* 16 (2): 156–161, <https://doi.org/10.1111/j.1744-6155.2011.00284.x>.
- Boeckel, J., P. Conway, L. Shuster, J. Wages. 2010. Grandparent Caregivers' Use of Resources and Services, Level of Burden, and Factors that Mediate their Relationships. *Journal of Intergenerational Relationships* 8 (2): 128–144, <https://doi.org/10.1080/15350771003741931>.
- Brintnall-Peterson, M., J. Poehlmann, K. Morgan, R. Shlafer. 2009. A Web-Based Fact Sheet Series for Grandparents Raising Grandchildren and the Professionals Who Serve Them. *The Gerontologist* 49 (2): 276–282, <https://doi.org/10.1093/geront/gnp028>.
- Brotherson, S., D. Saxena. 2013. *When Grandparents Become Parents to Their Grandchildren*. Fargo, ND: North Dakota State University. Staženo 2. 10. 2019. (<https://www.ag.ndsu.edu/publications/home-farm/when-grandparents-become-parents-to-their-grandchildren#section-6>).
- Bulanda, J. R., M. P. Jendrek. 2014. Grandparenting Roles and Volunteer Activity. *Journals of Gerontology: Social Sciences* 71 (1): 129–140, <https://doi.org/10.1093/geronb/gbu033>.
- Bundy-Fazioli, K., Ch. A. Fruhauf, B. Pevney. 2015. The Needs and Use of Programs by Service Providers Working With Grandparents Raising Grandchildren. *Journal of Applied Gerontology* 34 (2): 138–157, <https://doi.org/10.1177/0733464812463983>.
- Bundy-Fazioli, K., Ch. A. Fruhauf, J. L. Miller. 2012. Larimer County Alliance for Grandfamilies: A Collaborative Approach to Meeting a Community Need. *Journal of Applied Gerontology* 31 (2): 193–214, <https://doi.org/10.1177/0733464810385094>.
- Bunch, S. G., B. J. Eastman, L. W. Griffin. 2007. Examining the Perceptions of Grandparents who Parent in Formal and Informal Kinship Care. *Journal of Human Behavior in the Social Environment* 15 (4): 93–105, https://doi.org/10.1300/J137v15n04_06.
- Burnette, D. 2009. Grandparent Caregiving in Caribbean Latino Families: Correlates of Children's Departure from Care. *Journal of Intergenerational Relationships* 7 (2–3): 274–290, <https://doi.org/10.1080/15350770902851262>.
- Burt, C., S. King, N. P. Kropf, M. Lepore, M. Perkins, L. Sessley. 2009. Kinship Care in Rural Georgia Communities: Responding to Needs and Challenges of Grandparent Caregivers. *Journal of Intergenerational Relationships* 7 (2–3): 225–242, <https://doi.org/10.1080/15350770902852369>.
- Casto, L. N., B. Hayslip, P. L. Kaminski, J. L. Wilson. 2008. Parenting Attitudes and Adjustment Among Custodial Grandparents. *Journal of Intergenerational Relationships* 6 (3): 263–284, <https://doi.org/10.1080/15350770802157737>.
- Cobb, N., L. L. Harbert, A. Nichols. 2008. The Response of Custodial Care Networks to the

- Needs of Custodial Grandparents and their Adult Children: A Framework Based on Four Caregiving Situations. *Journal of Intergenerational Relationships* 6 (3): 321–338, <https://doi.org/10.1080/15350770802160343>.
- Connidis, I. A., J. A. McMullin. 2004. Ambivalence, Family Ties, and Doing Sociology. *Journal of Marriage and Family* 64 (3): 594–601, <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00594.x>.
- COTA National Seniors. 2003. *Grandparents Raising Grandchildren*. Staženo 8. 3. 2019. (<http://www.dss.gov.au/our-responsibilities/families-and-children/publications-articles/grandparents-raising-grandchildren>).
- Cox, C. 2009. Custodial Grandparents: Policies Affecting Care. *Journal of Intergenerational Relationships* 7 (2–3): 225–242, <https://doi.org/10.1080/15350770902851221>.
- Cox, C. 2018. Cultural Diversity among Grandparent Caregivers: Implications for Interventions and Policy. *Educational Gerontology* 44 (8): 484–491, <https://doi.org/10.1080/03601277.2018.1521612>.
- du Preez, J., J. Richmond, R. Marquis. 2015. Issues Affecting Australian Grandparents Who Are Primary Caregivers of Grandchildren: A Review. *Journal of Family Studies* 23 (1): 142–159, <https://doi.org/10.1080/13229400.2015.1086406>.
- Dunifon, R. E., K. Kopko, K. M. Ziolo-Guest. 2014. Grandparent Coresidence and Family Well-Being: Implications for Research and Policy. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 64 (1): 110–126, <https://doi.org/10.1177/0002716214526530>.
- Dunifon, R. E., N. V. Pilkauskas. 2016. Understanding Grandfamilies: Characteristics of Grandparents, Nonresident Parents, and Children. *Journal of Marriage & Family* 78 (3): 623–633, <https://doi.org/10.1111/jomf.12291>.
- Dunne, E. G., L. J. Kettler. 2008. Grandparents Raising Grandchildren in Australia: Exploring Psychological Health and Grandparents' Experience of Providing Kinship Care. *International Journal of Social Welfare* 17 (4): 333–345, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2007.00529.x>.
- Galčanová, L., M. Kafková, L. Vidovičová. 2015. Význam a obsah prarodičovské role u mladých českých seniorů a senierek. *Sociologický časopis* 51 (5): 761–782, <http://dx.doi.org/10.13060/00380288.2015.51.5.2>.
- Generations United. 2005. *Grandparents and Other Relatives Raising Children: An Action Agenda to Create Affordable Housing Opportunities*. Staženo 9. 3. 2019. (<https://www.gu.org/app/uploads/2018/05/Grandfamilies-Report-TheSecondIntergenerationalActionAgenda.pdf>).
- Gentile, O. 2014. *A Housing Model That Works — With No Parents*. *Nation Swell*. Staženo 1. 10. 2019. (<http://nationswell.com/housing-model-works-parents/>).
- Gessa, G., K. Glaser, D. Price, E. Ribe, R. Stuchbury, A. Tinker. 2018. Trends in The Prevalence of Grandparents Living with Grandchild(ren) in Selected European Countries and The United States. *European Journal of Ageing* 15 (3): 237–250, <https://doi.org/10.1007/s10433-018-0474-3>.
- Gordon, N. L., C. M. Musil, T. Standing, C. B. Warner, M. Wykle, J. A. Zauszniewski. 2010. Grandmothers and Caregiving to Grandchildren: Continuity, Change, and Outcomes Over 24 Months. *The Gerontologist* 51 (1): 86–100, <https://doi.org/10.1093/geront/gnq061>.

- Haberkern, K., F. S. Neuberger. 2014. Structured Ambivalence in Grandchild Care and The Quality of Life among European Grandparents. *European Journal of Ageing* 11 (2): 171–181, <https://doi.org/10.1007/s10433-013-0294-4>.
- Hank, K., G. Cavrini, G. Di Gessa, C. Tomassini. 2018. What Do We Know about Grandparents? Insights from Current Quantitative Data and Identification of Future Data Needs. *European Journal of Ageing* 15 (3): 225–235, <https://doi.org/10.1007/s10433-018-0468-1>.
- Harper, S., I. Ruicheva. 2010. Grandmothers as Replacement Parents and Partners: The Role of Grandmotherhood in Single Parent Families. *Journal of Intergenerational Relationships* 8 (3): 219–233, <https://doi.org/10.1080/15350770.2010.498779>.
- Hayslip, B., H. Blumenthal, A. Garner. 2014. Social Support and Grandparent Caregiver Health: One-Year Longitudinal Findings for Grandparents Raising Their Grandchildren. *Journals of Gerontology: Social Sciences* 70 (5): 804–812, <https://doi.org/10.1093/geronb/gbu165>.
- Hayslip, B., W. Merchant, J. Montoro-Rodriguez, G. C. Smith, F. H. Stresider. 2017. The Utility of the Family Empowerment Scale With Custodial Grandmothers. *Journal of Applied Gerontology* 36 (3): 320–350, <https://doi.org/10.1177/0733464815608492>.
- Igel, C., M. Szydlik. 2011. Grandchild Care and Welfare State Arrangements in Europe. *Journal of European Social Policy* 21 (3): 210–224, <https://doi.org/10.1177/0958928711401766>.
- Inskip, S., J. Ludden. 2014. *When Grandma's House Is Home: The Rise Of Grandfamilies*. National Public Radio. Staženo 15. 2. 2019. (<https://www.npr.org/2014/12/15/369366596/when-grandmas-house-is-home-the-rise-of-grandfamilies>).
- Jandourek, J. 2007. *Sociologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál.
- Kaplan, M., M. Perez-Porter. 2014. Support for Grandfamilies: A Mosaic of Intervention Strategies. *Journal of Intergenerational Relationships* (12) 2: 99–112, <https://doi.org/10.1080/15350770.2014.901076>.
- Kreider, R. M. 2008. Living Arrangements of Children: 2004. Current Population Reports P70–114. Washington, D. C.: U. S. Census Bureau. Staženo 8. 3. 2019. (<https://www.census.gov/prod/2008pubs/p70-114.pdf>).
- Langosch, D. 2012. Grandparents Parenting Again: Challenges, Strengths, and Implications for Practice. *Psychoanalytic Inquiry* 32 (2): 163–170, <https://doi.org/10.1080/07351690.2012.655637>.
- Lent, J. P., A. Otto. 2018. Grandparents, Grandchildren, and Caregiving: The Impacts of America's Substance Use Crisis. *Generations* 42 (3): 15–22. Staženo 25. 2. 2019. (<http://search.ebscohost.com.ezproxy.muni.cz/login.aspx?direct=true&db=sih&AN=132584745&lang=cs>).
- McLaughlin, B., D. Ryder, M. F. Taylor. 2017. Effectiveness of Interventions for Grandparent Caregivers: A Systematic Review. *Marriage & Family Review* 53 (6): 509–531, <https://doi.org/10.1080/01494929.2016.1177631>.
- Moher, D., A. Liberati, J. Tetzlaff, D. G. Altman, The PRISMA Group. 2009. Preferred Reporting Items For Systematic Reviews and Meta-analyses: The PRISMA Statement. *Journal of Clinical Epidemiology* 62 (10): 1006–1012, <https://doi.org/10.1016/j.jclinepi.2009.06.005>.

- Moštková, Š., I. Sobotková. 2016. Příbuzenská pěstounská péče: když dítě vychovávají prarodiče. *E-psychologie* 10 (4): 47–64. Staženo 5. 11. 2019. (http://e-psycholog.eu/pdf/mostkova_sobotkova.pdf).
- National Council on Family Relations 2019. *Journal of Marriage and Family*. Staženo 4. 11. 2019. (<https://www.ncfr.org/jmf>).
- Park, H. H. 2009. Factors Associated with the Psychological Health of Grandparents as Primary Caregivers: An Analysis of Gender Differences. *Journal of Intergenerational Relationships*, 7 (2–3): 191–208, <https://doi.org/10.1080/15350770902852393>.
- Pazlarová, H. 2016. *Pěstounská péče – manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
- Pudrovska, T., C. Reczek, D. Umberson. 2010. Parenthood, Childlessness, and Well-Being: A Life Course Perspective. *Journal of Marriage and Family* 72 (3): 612–629, <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00721.x>.
- Research Gate. 2019. *Journal of Intergenerational Relationship*. Staženo 11. 4. 2019. (https://www.researchgate.net/journal/1535-0932_Journal_of_Intergenerational_Relationships).
- Rozum a Cit. 2010. *Dítě ve výchově příbuzných*. Praha: Rozum a cit. Staženo 6. 11. 2019. (http://www.rozumacit.cz/zs/file_prirucky_a_publicace/Dite_ve_vychove_pribuznych%282010%29.pdf).
- Strom, P. S., R. D. Strom. 2011. Grandparent Education: Raising Grandchildren. *Educational Gerontology* 37 (10): 910–923, <https://doi.org/10.1080/03601277.2011.595345>.
- The Gerontological Society of America 2019*. Staženo 4. 11. 2019. (<https://www.geron.org/about-us>).
- Worrall, J. 2009. When Grandparents Take Custody – Changing Intergenerational Relationships: The New Zealand Experience. *Journal of Intergenerational Relationships* 7 (2–3): 259–273, <https://doi.org/10.1080/15350770902851106>.

■ BY-NC Kateřina Prášilová, 2021.

■ BY-NC Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2021.

Bc. Kateřina Prášilová je absolventkou bakalářského studia sociologie a environmentálních studií na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. V současnosti pokračuje v navazujícím magisterském studiu sociologie s profilací na populační studia tamtéž. Kontaktní e-mail: Katka.Prasilova@seznam.cz.